

TÜRKMEN TÜRKÇESİ GRAMER TERİMLERİ GRAMMAR TERMS OF TURKMEN TURKIC

Engin GÖKÇÜR*

Öz

Türkmen Türkçesi, Türk dili ailesinin Güney-Batı kolunda yer alır. Güney-Batı Türkçesinin batı kollarını Gagavuz ve Türkiye Türkçeleri teşkil ederken Azerbaycan ve Türkmen Türkçeleri ise doğu kollarını teşkil eder. 1884'ten 1991'e kadar Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin bağımsızlığı altında kalan Türkmen Türkleri 1991'de Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla bağımsızlığına kavuşmuştur. Bir süre Sovyetler Birliği'nin bağımsızlığı altında kalan Türkmenistan'da Türkmen Türkçesi üzerine yapılan dil incelemelerinde Rus Türkoloji çalışmalarının etkisi söz konusudur. Bu nedenle Türkmen Türkçesinde bazı gramer konularının Türkiye Türkçesindeki incelenme yönteminden farklı ele alındığı görülür. Türkmen Türkçesinde gramer terimlerinin oluşumunda Türkçe sözcüklerin yoğunluğu göze çarpar. Gramer çalışmaları uzunca bir süre Rus Türkoloji çalışmalarına göre ele alındığı için Türkmen Türkçesinde kullanılan terimlerin bir kısmı Rusçadan alınmış ve uzun zaman böyle kullanılmıştır. Bu çalışmada Türkmen Türkçesinde 760 civarında gramer terimi tespit edilmiştir. Bu terimlerin tespiti için Türkmen Türkçesi üzerine hazırlanan sözlüklerden ve gramerlerden istifade edilmiştir. Yararlanılan eserler kaynakça bölümünde gösterilmiştir

Anahtar Kelimeler

Türkmen Türkçesi, terim, gramer, dil bilgisi, fonetik

Abstract

Turkmen Turkic is in the south-west branch of the Turkic language family. Gagauz and Turkey Turkish constitute the western branch of the south-western Turkic while Azerbaijan and Turkmen Turkic constitute the eastern branch. The Turkmen Turks, which were under the rule of the Union of the Soviet Socialist Republics from 1884 to 1991, gained their independence in 1991 with the dissolution of the Soviet Union. In Turkmenistan, which was under the rule of the Soviet Union for a while, the influence of Russian Turcology on the language studies on Turkmen Turkic is in question. Therefore, some grammar topics in Turkmen Turkic are dealt in a different way from Turkey Turkish. The density of Turkish words is prominent in the formation of grammatical terms in Turkmen Turkic. Because grammar studies have been dealt according to Russian Turcology for a long time, some of the terms have been taken especially from Russian and and these terms have been used like this for a long time. In this study, around 760 grammatical terms in Turkmen Turkic were determined. For the determination of these terms, dictionaries and grammar works prepared on Turkmen Turkic were used. The works that are used in this study are given in the bibliography.

Keywords

Turkmen Turkic, term, grammar, phonetics

* Dr. Öğr. Üyesi, Gümüşhane Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, engingokcur@gumushane.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-8403-4763>

Gönderim Tarihi: 05.09.2019
Kabul Tarihi: 28.04.2020

GİRİŞ

Türkmen Türkçesinde Gramer Konularının Ele Alınışı

Türkmen Türkçesi üzerine hazırlanan gramer kitaplarında gramer konularının Türkiye Türkolojisinde ele alınan konulardan bazı yönlerden farklılaştığı görülür. Gramer kitaplarında ses bilgisi bölümünde konular çoğunlukla “Fonetika, Grafika ve Orfografiya” başlıkları altında ele alınır: Bu başlıklar altında “Çekimli Sesler, Çekimsiz Sesler, Bogun ve Basım” konuları incelenir (Taçmuradov ve Hudaykulyev, 1970; Niyazov, 2009).

Türkmen Türkçesinde şekil bilgisi bölümleri çoğunlukla “Morfologiya ve Orfografiya” başlığı altında incelenir. Bu başlık altında sözcük türlerinin farklı şekillerde ele alındığı görülür: A. Borcakov, M. Sarıhanov, M. Söyegov, B. Hocayev ve S. Ärnazarov’un hazırladığı “Türkmen Diliniñ Grammatikası Morfologiya” adlı eserde sözcük türlerinin “Atlar, Sıpatlar, Sa:nlar, Çalışmalar, İ:şlikler, Ha:llar, Kömekçiler, Ovnuk Bölekler, Modal Sözler, Ümlükler ve Ses ve Obraz Añladya:n Sözler” başlıkları altında incelendiği görülür (A. Borcakov, A., Sarıhanov, M., Söyegov, M., Hocayev, B. ve Ärnazarov, S., 2000). Amangül Esenmedova’nın “Häzirki Zaman Türkmen Dili (Morfologiya) adlı eserde sözcük türleri “Atlar, Sıpatlar, Sa:nlar, Çalışmalar, İ:şlikler, Ha:llar, Ümlükler, Ses ve Şekil Añladya:n Sözler, Sözsoñı Kömekçiler, Bağlayıcı Kömekçiler, Modal Sözler, Ovnuk Bölekler” başlıkları altında incelenmiştir (Esenmedova, 2010). B.Veyisov ve G.Babayeva’nın hazırladığı “Türkmen Dili (praktikum)” adlı eserde sözcük türleri “Atlar, Sıpatlar, Sa:nlar, Çalışmalar, İ:şlikler, Ha:llar, Kömekçi Sözler, Modal Sözler, Ovnuk Bölekler, Ümlükler ve Ses ve Şekil Bildiryän Sözler” başlıkları altında incelendiği görülür. (Veyisov ve Babayeva, 2010).

Türkiye Türkçesi dil bilgisi eserlerinde sayı bildiren sözcükler ad türü içinde değerlendirilir. Türkmen Türkçesinde sayı belirten sözcükler başlı başına bir sözcük türü olarak belirtilir. Türkmen Türkçesinde “Atlar, Sıpatlar, Sa:nlar, Çalışmalar, İ:şlikler, Ha:llar” konularının anlamlı sözcükler kategorisi içinde; “Kömekçiler, Ümlükler ve Ovnuk bölekler” unsurlarının ise görevli sözcükler ve ekler içerisinde değerlendirildiği görülür (Esenmedova, 2010). Bu bölümde “ümlükler ve kömekçiler” konuları görevli sözcükler içerisinde; ovnuk bölekler konusu ise görevli ekler kategorisi içinde değerlendirilir. Enklitikler (Ovnuk bölekler) çoğunlukla fiil ve emir cümlelerinin sonuna getirilip pekiştirme, şüphe, bildirme, istek, olasılık, uyarı, benzetme belirten edatlardır. Bu başlık altında çoğunlukla pekiştirme işlevinde kullanılan da/ de, la/ le, a/ ä edatları, soru eki ya da bazı gramerlerde soru edatı olarak nitelendirilen -mI/ -mU unsuru, şüphe edatı olarak adlandırılan -ka/ -kä unsuru, karşılaştırma işlevinde kullanılan ne... ne... bağlaçları, uyarı, şüphe anlamları ifade eden -ha/ -hä/ -he ünlemleri incelenmektedir. Edatlar konusu “sözsoñı kömekçileri” başlığı altında; bağlaçlar konusunun da bağlayıcı kömekçiler başlığı altında incelendiği görülür. Bu bölümde sıralama bağlaçları düzmeli bağlayıcılar ve cümle başı bağlaçları da eyerceñli bağlayıcılar adı altında ele alınır.

Türkmen Türkçesinde sözcükler ve anlamlarına göre sözcük türleri konusu çoğunlukla “Leksika ve frazeologiya” başlıkları altında ele alınır. Bu başlık altında aşağıdaki başlıklar ele alınır: Omonimler (Sesteş Sözcükler), Sinonimler (Anlamdaş Sözcükler), Antonimler (Karşıt Anlamlı Sözcükler), Dialekt sözleri (Halk Ağzına Yönelik Sözcükler), Başga dillerden geçen sözler (Alınma Sözcükler), Könelişen ve tä:ze sözler (Arkaik ve Yeni Türetilen Sözcükler) ve Sözlükler.

Türkmen Türkçesinde cümle konusu çoğunlukla “Sintaksis ve Punktuaşiya” başlıkları

altında incelenir. Bu başlık altında aşağıdaki konular ele alınır: Söz düzümleri, sözlem, sözlemiň baş agzaları, sözlemiň ayıklayıcı agzaları, sözlemiň deňdeş agzaları, sözlem agzası hasa:planmaya:n sözler, yönekey sözlemler, goşma sözlemler, başganiň sözi, gepleşik (dialog)“.

Türkiye’de Türkmen Türkçesi gramer terimleri üzerine yapılmış bir çalışmanın olduğu söylenemez. Emine Gürsoy Naskali, 1997’de hazırladığı “Türk Dünyası Gramer Terimleri Kılavuzu” adlı çalışmada 17 Türk dilinin gramer terimlerini karşılaştırmalı olarak verir. Gürsoy Naskali eserinde “Azerbaycan, Türkmen, Gagavuz, Özbek, Uygur, Tatar, Başkurt, Kumuk, Karaçay-Malkar, Nogay, Kazak, Kırgız, Altay, Hakas, Tuva ve Şor Türkçelerine ve Rusçaya ait gramer terimlerini Türkiye Türkçesini esas alarak belirtir. Söz konusu eserdeki Türkmen Türkçesine ait gramer terimleri ayrıca eserin 92-97 sayfaları arasında özel olarak belirtilmiştir. Bu bölümde Türkmen Türkçesine ait yaklaşık 410 civarında gramer terimi Türkiye Türkçesindeki karşılığı belirtilmek suretiyle ele alınmıştır (Gürsoy Naskali, 2003, s. 92-97). Bu çalışmaya Emine Gürsoy Naskali’nin belirttiği terimler de eklenmiştir. Sinan Dinç’in “Türkmen Türkçesinin Söz Dizimi” adlı eserinin son kımında 102 gramer terimi belirtilmiştir (Dinç, 2017, s. 209). Türkmen Türkçesi üzerine hazırlanan sözlükleri ve gramer eserlerini tarandığında söz konusu eserlerde belirtilen gramer terimlerinin eksik alındığı ya da birçok terimin belirtilmediği göze çarpar. Bu nedenle aşağıda belirtilen dilbilgisi eserleri ve sözlükler taranmış ve 760 gramer terimi tespit edilmiştir. Bu bağlamda A. Borcakov, M. Sarıhanov, M. Söyegov, B. Hocayev ve S. Ärnazarov’un hazırladığı “Türkmen Diliniň Grammatikası Morfologiya” adlı eserinden (A. Borcakov, A., Sarıhanov, M., Söyegov, M., Hocayev, B. ve Ärnazarov, S., 2000); Begmırat Veyisov’un “Türkmen Diliniň Tarihı” adlı eserinden (Veyisov, 2008); N. Nartıyev’in “Häzirki Zaman Türkmen Dili (Leksika)” adlı eserinden (Nartıyev, 2010); Amangül Esenmedova’nın “Häzirki Zaman Türkmen Dili (Morfologiya) adlı eserinden (Esenmedova, 2010); B.Veyisov ve G.Babayeva’nın hazırladığı “Türkmen Dili (praktikum)” adlı eserinden (Veyisov ve Babayeva, 2010); T. Taçmuradov ve M. Hudaykulyev’in hazırladığı “Fonetika Sovremennogo Turkmenskogo Literaturnogo Yazıka” adlı eserinden (Taçmuradov ve Hudaykulyev, 1970); B, Çarıyarov’un “Günorta-Günbatır Türki Dillerde İşlik Zamanları” adlı eserinden (Çarıyarov, 1969); S. Nıyazov’un “Türkmen Dili” adlı eserinden (Nıyazov, 2009); B. Baycanov ve M. Petcikova’nın hazırladığı “Häzirki Zaman Türkmen Dili. Morfologiya” adlı eserinden (Baycanov ve Petcikova, 2015) yararlanılmıştır.

Bilindiği üzere Ana Türkçedeki birincil uzun ünlülür Çağdaş Türk yazı dillerine uzanan süreçte çoğunlukla kısalmıştır. Birincil uzun ünlüler kısalma sürecinde geride öndamaksillaşma, ünlü türemesi, ünlü ikizleşmesi, ötümlüleşme, ünsüz türemesi, ünsüz ikizleşmesi gibi birtakım seslik izler bırakmıştır. Bu ünlüler sınırlı sayıda sözcükte ise varlığını sürdürmüştür. Fakat Türkmen, Yakut ve Halaç Türkçelerinde ise birincil uzun ünlüler sistemli bir şekilde korunmuştur (Tekin, 1995, s. 123-159). Bu bağlamda Türkmen Türkçesinde terimler belirtilenler sözüklerin çoğunlukla ilk hecelerinde bulunan birincil uzun ünlüler örnek sözcüklerde gösterilmiştir.

Türkmen Türkçesinde Yapı Bakımından Gramer Terimleri

1. Basit Sözcüklerle Oluşturulan Terimler

Türetilmiş ya da birleşik olmayan ve herhangi bir türetme ekiyle genişletilmemiş olan sözcüklere basit sözcük denir (Kormaz, 1992, s. 169; Karaağaç, 2018, s. 183). Türkmen Türkçesinde Türkçe kökenli olup basit yapıli sözcüklerden teşkil edilen terimlerin sayısı oldukça azdır: agız, a:t, düyp, eye, ovurt, ses, yay. Bunun dışında Türkmen Türkçesinde basit sözcüklerden oluşan terimlerin diğeri bir kısmını alıntı sözcükler teşkil eder. Türkmen Türkçesinde kullanılan ve yabancı dillerden alınan bu terimlerin bir kısmı ön, iç ve son eklerle

alındıkları dillerde her ne kadar türemiş olsalar da Türkçe sözcüklerin türetme biçimi olan yapım ekleriyle genişletilmedikleri için basit sözcük olarak değerlendirilirler (Korkmaz, 2003, s. 219): affiks, akustik, argo, cıns, derece, fonema forma, grafika, habar, ha:l, harp, hemze, isim, ka:da, leksika, ma:nı, nakıl, nokat, passiv, pidjin, prefiks, proteza, sıpat, suffiks...vb.

2. Türemiş Sözcüklerle Oluşturulan Terimler

Bu grupta terim teşkil eden sözcüklerin sayısı sınırlıdır. Bu grupta terimi teşkil eden sözcükler ad ya da fiil yapım ekleri alıp ad görevinde kullanılan sözcüklerden oluşur. Türkmen Türkçesinde türetme ekleriyle genişletilen ve terim olarak kullanılan sözcükler şunlardır: açıklama, aňırgıç, aňıklayıcı, ayırgıç, basmaca, basım, birlik, bogaz, boğazlaşma, boğun, cınsız, çalışma, çekimli, da:ralma, deňeşdirme, dımık, dımıklaşma, dımıklaşmak, do:daklanmak, do:daklaşma, do:daklaşış, do:daksızlaşma, doldurgıç, düşüm, düşünce, düzgün, düzme, galış, gepeleşik, gepleyiş, gı:sgaltma, goşulma, gurluş, güyçlendirme, hökma:nlık, i:şlik, i:ncelme, kömekçiler, köplük, ma:nıdaş, meňzeşme, meňzeşsizleşme, ova:zlaşma, önümlü, sa:zlaşık, sözlem, sözleyiş, su:ratlandırma, ulaltma, ümlük, yasama, yazmaça, yogı:nlaşma, yo:kluk, yöňkeme, yükletme.

3. Sözcük Gruplarıyla Oluşturulan Terimler

Bir varlığı, bir kavramı bir niteliği, bir durumu veya bir hareketi karşılamak üzere belirli kurallar içerisinde yan yana gelen sözler topluluğuna sözcük grubu adı verilir. Sözcük gruplarında en az iki asıl biçim birimin, anlamlı sözcüğün, asıl-bağlı, niteleyen-nitelenen, tamlayan-tamlanan ilişkisi üzerine kurulması esastır (Karaağaç, 2018, s. 745). Türkmen Türkçesinde sözcük gruplarından oluşan terimlerin büyük bir kısmı ad ve sıfat tamlamaları ile teşkil edilmiştir. Türkmen Türkçesinde sözcük grubu teşkil eden terimler şunlardır:

Sıfat Tamlaması

Bu gruptaki terimler bir ad ile onları değişik yönlerden niteleyen ve belirten sıfat ya da sıfatlardan oluşan sözcük grubudur. Sıfat tamlaması yoluyla teşkil edilen terimlerin sayısı Türkmen Türkçesinde oldukça fazladır: abstrakt a:tlar, açık boğun, açık çekimsizler, aktif sözler, alınma söz, anık öten zaman, anık a:tlar, a:ralık dil, asıl ma:nı, asıl sa:nlar, asıl söz, asıl i:şlikler, asıl sa:nlar, asıl sıpatlar, asıl söz, asıl ha:llar, asıl morfema, ayıklayıcı sözler, ayırgıçlı söz düzümi, ba:ğlayıcı kömekçiler, basımlı boğun, basımsız boğun, baş düşüm, baş harp, baş sözlem, birinci şahs, birinci uzı:nlık, gadı:mı türki uzı:nlık, bölek mukda:r sa:nlar, ca:nlı dil, cemleyici-bö:lüci sa:nlar, cemleyici a:tlar, çekimsiz sesler, çılşırımı zama:n, da:r çekimli, deňşikli-zarplı çekimsizler, deňdeş ağızlı sözlemler, derece yasayıcı goşulmalar, dımık çekimsizler, do:daga:ra çekimsiz sesler, do:lı sözlem, düşündirişli sözlük, düzmeli ba:ğlayıcılar, düzmeli goşma sözlemler, düzme a:tlar, düzme sıpat, düyp söz, edebi dil, eksperimental fonetika, ensiklopedik sözlükler, esası ma:nı, esası sözler, etimolojik sözlük, eyeli sözlem, eyerceñli ba:ğlayıcılar, eyerceñli sözlem, goşma sözlem, eyesiz sözlem, flektiv diller, fonetik derñev, fonetik arhaizm, fonetik özgeriş, fonetik sözyasalış, frazeologik neologizm, frazeologik sinonim, frazeologik sözlük, gadı:mı sözler, galmagallı çekimsizler, garındaş diller, garındaş ma:nılı sözler, gi:ñ çekimliler, gizilin eye, goşa dırnak, goşma: a:t, goşma affiks, goşma düyp sözler, goşma eye, goşma habar, goşma ha:llar, goşma i:şlik, goşma sa:nlar, goşma sıpatlar, goşma sözlem, goñşı ses, göçme ma:nı, göni do:ldurgıç, grammatik morfema, güyçlendirici poslelog, has a:t, husu:sı fonetika, ılmı adalga, ılmı dil, içki ka:piya, iki nokat, işceñ (aktif) düşümler, i:nc çekimli, ikinci şahs, ikinci uzı:nlık, ikinci yöňkeme, ilkinci ses, kese cızık, konkret a:tlar, kök söz, kömekçi i:şlik, kömekçi ses, kömekçi sözler, kö:neleşen söz, köp nokat, nomanatiw manı, orfografik sözlük, orfoepik sözlük, otnositel sıpatlar, ovnuk bölekler, öli dil, passiv sözler, posleloglı isimler, resmi dil, sa:da habar, sa:da zama:n, sa:da düyp söz, sa:da eye, sa:da sa:nlar,

sa:da sıpatlar, sa:da sözler, sesdeş sözler, süykeş çekimsizler, ta:rı:hı fonetika, ta:rı:hı leksika, ta:rı:hı morfologiya, ta:rı:hı sintaksis, ta:rı:hı grammatika, ta:rı:hı leksikologiya, ta:rı:hı semasiologiya, ta:rı:hı sözler, ta:rı:hı sözlük, tassıklayıcı sözlem, tä:k a:t, sa:da i:şlikler, tirkeş a:tlar, tirkeş i:şlikler, tirkeş ha:llar, tirkeş sa:nlar, tirkeş sıpatlar, tirkeş sözler, titreyici çekimsiz, umu:mı (abstrakt) a:tlar, umu:mı fonetika, uzu:n çekimliler, üçüncü şahs, üytgedici goşulmalar, üytgedici goşulma, yapık boğun, yasama düyp söz, yasama ha:llar, yasama i:şlikler, yasama sıpatlar, yasama söz, yerli dialekt, yogu:n çekimli, yö:nekey eye, yö:nekey sözlem, yö:nekey zama:n, zarplı sesler.

Ad Tamlamaları

Bir adı başka bir adla ilişkilendiren sözcük grubuna ad tamlaması denir. Ad tamlamaları tamlayanının ekli ya da eksiz çekimde olmasına göre değişik adlar alır:

1. Belirtili Ad Tamlaması

Belirtili ad tamlaması hem tamlayanı hem de tamlananının ek aldığı ve iki adın da ilişkilendirme yoluyla oluşturduğu sözcük grubudur (Karaağaç, 2018, s. 50). Türkmen Türkçesinde belirtili ad tamlaması yoluyla oluşturulan terimlerin sayısı sınırlıdır: antonimlerin sözlüğü, artikulya:siya:nuñ ornı, a:tlarıñ üytgeysi, çekimliniñ düşmeği, çekimliniñ üytgemegi, çekimsiziñ artdırılması, sesleriñ bi:rikmegi, sözleriñ hi:lleri.

2. Belirtisiz Ad Tamlaması

Tamlayanının ek almadığı tamlananının ise teklik ya da çokluk 3. kişi iyelik ekleri aldığı sözcük grubuna belirtisiz ad tamlaması adı verilir. Türkmen Türkçesinde belirtisiz ad tamlaması ile oluşturulan ve terim olarak kullanılan sözcüklerin sayısı oldukça fazladır: agız sesi, arzu sözlemi, a:t çalışması, a:t sözlemi, atalar sözi, basım belgisi, bogaz çekimsizi, boğun düşmesi, boğun gıssgalması, burun boşluğu, burun sesi, buyruk sözlemi, coga:p sözi, ça:ga dili, çıkış doldurgıcı, damak çekimsizi, değışlilik goşulmaları, değışlilik ayırıcı, deñeşdirme poslelogları, dialekt sözleri, dil atlası, dil bilimi, diller maşgalası, diluçi çekimsizleri, dilardı çekimsizleri, di:ş çekimsizi, di:şa:ra çekimsizleri, di:şara çekimsizi, do:dak çekimlisi, do:dak çekimsizi, do:dak sesleri, do:dak sa:zlaşığı, do:dak singarmonizmi/garmoniyası, düşüm goşulmaları, ekvativ goşulması, ene dili, erkeklik cınsı, fuzion dilleri, galış derecesi, gaydım çalışması, gepleşik dili, görkezme çalışması, hakındalık doldurgıcı, ha:l dereceleri, ha:l-yagday doldurgıcı, habar sözlemi, habarlık goşulmaları, halk dili, hi:l sıpatları, hova yo:lı, i:ş a:tları, i:şlik dereceleri, i:şlik formları, i:şlik forması, i:şlik köki, i:şlik sözlemi, i:şlik şekilleri, i:şlik yöñkemeleri, isim sözlemi, kemlik affiksi, kesp-kär a:tları, ki ba:glayıcısı, ki soyuzı, köplük goşulması, meñzetme affiksi, meñzetme doldurgıcı, meñzetme goşulması, nä:mä:lim çalışmaları, orun doldurgıçı, ova:z perdeleri, ö:zlük derecesi, sa:n çalışması, sebä:p doldurgıcı, ses artdırılması, ses birleşmesi, ses çalışması, ses düşmesi, ses meñzetmesi, ses perdeleri, so:rag belgisi, so:rag çalışması, so:rag goşulması, so:rag sözlemi, söz düzümleri, söz sungatı, söz toparı, sözlem agza:ları, sözleyiş dili, sözleyiş leksikası, sözlük düzümi, şä:riklilik derecesi, şä:riklilik goşulması, tercime sözlükleri, türk dili, yazuv dili, yeñiş doldurgıcı, yogunluk sazlaşığı, yöñkeme goşulması, yöneliş doldurgıcı, yüzlenme belgisi, yüzlenme sözlemi, zama:n affiksi, zama:n goşulması.

3. Zincirleme Ad Tamlaması

Tamlayanı, tamlananı veya her ikisi de ad tamlaması biçiminde olan iç içe girmiş tamlama türüne zincirleme ad tamlaması adı verilir (Korkmaz, 1992: 180). Türkmen Türkçesinde zincirleme ad tamlamaları ile oluşturulan ve terim olarak kullanılan sözcükler şunlardır: a:tlarıñ düşüm kategoriyası, a:tlarıñ yöñkeme goşulmaları, birinci şahsıñ birliğı, çekimli harplarıñ

yazuv düzgünü, çekimsiz harpların yazuv düzgünü, da:r çekimlilerin düşmek ka:nu:nı, do:dak çekimlilerinin sa:zlaşığı, goşulmaların yazuv düzgünü, hä:zirki zaman işlik forması, hä:zirki zaman ortak işlik formları, i:ş a:dının goşulmaları, i:şliğin arzu forması, i:şliğin ba:rılık ga:lıpı, i:şliğin buyruk forması, i:şliğin huya:l-niyet forması, i:şliğin hökma:nlık forması, i:şliğin isleg-arzu forması, i:şliğin ö:zlük derecesi, i:şliğin şä:riklik derecesi, i:şliğin şert forması, i:şliğin şert-arzu forması, i:şliğin yönkeme goşulması, i:şliğin yo:kluk galıpı, i:şliğin yükletme derecesi, i:şliklerin zama:n forması, söz ma:nısı:nın da:ralmagı, söz ma:nısı:nın gi:ñelmeği, yükletme derecä:niñ goşulması.

TÜRKMEN TÜRKÇESİ GRAMER TERİMLERİ

abbreviatura: Kısaltma.

abstrakt a:tlar: Soyut adlar.

açık boğun: Açık hece.

açıklaşma: Ötümlüleşme / tonlulaşma.

açık çekimsizler: Ötümlü / tonlu ünsüzler:
b, d, g, c, z, l, m, n, ñ, r, w, y, z.

a:dalga: Terim.

a:damlara husu:sı dakılan a:tlar: Kişi adları.

affiks: Son ek.

agglyutinativ diller: Eklemeli diller.

ağza: Öge, üye.

agız: Ağız.

agız sesi: Ağız sesi.

aktiv sözler: Günlük dilde sıklıkla kullanılan söz varlığı.

akustik: Akustik.

a:lınkı hatar: İnce sıra.

a:lınkı kentlevük: Ön damak.

alınkı hatar kentlevük çekimsizleri: Dil ucunun ön damağa temasıyla oluşan ünsüzler, ön damak ünsüzleri.

alınma (söz): Alınma sözcük, alıntı sözcük.

añırgıç: Niteleyici.

añıklayıcı: Niteleyici.

anlaut: Ön ses.

antonim: Zıt anlamlı, karşıt anlamlı.

antonimlerin sözlüğü: Zıt anlamlı kelimeler sözlüğü.

anık mukdar sa:nlar: Bir şeyin kesin, belirli bir sayısını belirten sözcük.

anık hä:zirki zama:n: Belirli şimdiki zaman.

anık öten zaman: Belirli geçmiş zaman.

anık a:tlar: Somut adlar.

antroponimika: İnsan adlarını inceleyen dilbilim dalı.

apostrof: Kesme işareti.

a:ralık dil: Aracı dil.

argo: Argo.

arhaik: Arkaik / eski.

arhaizm: Kullanılmayan, arkaik sözcükler.

artikulya:siya: Boğumlanma.

artikulya:siya:nın ornı: Boğumlanma noktası.

arzu sözlemi: İstek cümlesi.

assimilyasiya: Benzeşme.

asıl durnuklı söz düzümleri: Birden fazla sözcüğün birleşip bir nesneyi, kavramı belirtmesiyle oluşan sözcük.

asıl ma:nı: Gerçek anlam.

asıl sa:da cins at: Basit tür adı.

asıl sa:nlar: Asıl sayılar.

asıl söz: Ad / isim kökü.

asıl i:şlikler: Basit fiiller.

asıl sa:nlar: Asıl sayılar, ek almayıp kesin sayı belirten sayılar.

asıl sıpatlar: Basit sıfatlar.

asıl söz: Basit sözcük.

asıl ha:llar: Basit zarflar.

asıl morfema: Sözcüğün anlamlı en küçük birimi, kök.

asıl yasayıcı goşulmalar: Eklendiği sözcüğün anlamını ve türünü değiştiren ekler, yapım ekleri, türetme ekleri.

asıl uzı:n çekimliler: Birincil uzun ünlüler, aslî uzun ünlüler.

astronomik husu:sı a:tlar: Astronomik adlar, gökbilim adları.

aşakı do:dak: Alt dudak.

aşakı enek: Alt çene.

a:t: Ad, isim.

a:t çalışması: Kişi zamiri.

a:t görkezgiç: Dizin / indeks.

a:t sözlemi: İsim cümlesi.

a:tların düşüm kategoriyası: Ad durum çekimi.

a:tların yönkeme goşulmaları: Ad çekim ekleri.

a:tların üytgeysi: Ad / isim çekimi.

atalar sözi: Atasözü.

ayıklanya:n: Tamlanan.

ayıklaya:n: Tamlayan.

ayıklayıcı sözler: Cümlede özne, yüklem ya

da diğêr ögelere bağlanıp onları değışik yönlerden belirten sözcükler.

ayırғыç: Cümlede özneye, ad türünden herhangi bir ögeye getirilip onları belirgin kılan unsurlar.

ayırғыçlı söz düzümi (ılalaşma): Belirtili ad tamlaması.

ayırғыçlı söz düzümi: İsim tamlaması.

ayırғыçlı söz düzümi (ısnuşma) Belirtisiz ad tamlaması.

ba:glaycı kömekçiler: Bağlama edatları, bağlaçlar.

ba:rlık forma: Olumlu fiil.

basmaça: Matbu, basılmış.

basım: Vurgu.

basım belgisi: Vurgu yapılan hecedeki ünlü üzerine konan sağa yatkın çizgi, vurgu işareti.

basımlı boğun: Vurgulu hece.

basımsız boğun: Vurgusuz hece.

baş düşüm: Yalın durum.

baş düşümde gelen söz: Yalın ad.

başga:nın sözi: Cümle içerisinde aktarılan ve başkasına ait olan cümle.

baş harp: Büyük harf.

baş sözlem: Ana cümle / temel cümle.

beyan etme öten zama:nı: Öğrenilen geçmiş zaman.

bir formanıñ variantları: Alomorf / değışken şekil.

bir sesin variantları: Alofon değışken ses.

birinci şahs: Birinci kişi.

birinci şahs değışilik goşulması: Birinci tekil şahıs iyelik eki.

birinci şahs köplük goşulması: Birinci çoğul şahıs eki.

birinci şahsın birliğı: Teklik birinci kişi / birinci tekil kişi.

birinci uzı:nlık, gadı:mı türki uzı:nlık: Aslı uzunluk, birincil uzunluk.

birinci yönkemä:niñ birliğı: Birinci tekil kişi.

birinci yönkemä:niñ qoşulması: Birinci şahıs iyelik ekleri.

birlik: Tekil, teklik.

birlik sa:n: Tekil, çokluk eki almayan.

birlik-köplük sa:n: Sayı.

bogaz: Gırtlak / hançere.

bogaz çekimsizi: Damak ünsüzü.

bogazlaşma: Gırtlaklaşma.

bogna bölmek: Heceleme.

boğun: Sözcükte ünlü harflerin sayısına göre belirlenen ve tek nefesle söylenen

ses birliğı, hece.

boğun düşmesi: Hece düşmesi / haploloji.

boğun gısgalması: Hece kaynaşması.

bölek (drob) mukda:r sa:nlar: Bir şeyi kesirli olarak belirten sayı.

burun boşluğı: Geniz.

burun sesi: Geniz sesi.

buyruk sözlemi: Emir cümlesi.

ca:nlı dil: Canlı dil.

ca:nlı gepleşik dili: Canlı dil.

cemleyci-bö:lüci sa:nlar: Üleştirme sayı sıfatları.

cemleyci a:tlar: Topluluk adları.

cıns: Cinsiyet.

cıns a:tlar: Cins ad.

cınsız: Cinsiyetsiz.

coga:p sözi: Cevap ünlemi.

ça:ga dili: Çocuk dili.

çaklama hä:zirki zama:n: Tahmini şimdiki zaman.

çalışma: Adıl, zamir.

çekimli: Ünlü.

çekimleriñ i:ncelik-yoğı:nlık ta:ydan sa:zlaşığı: Kalınlık-incelik uyumu.

çekimli harplarıñ yazuv düzgüni: Ünlülerin yazımı ile ilgili kurallar.

çekimsiz harplarıñ yazuv düzgüni: Ünsüzlerin yazımı ile ilgili kurallar.

çekimliniñ düşmegi: Ünlü düşmesi.

çekimliniñ üytgemegi (başga çekimlä: övrülmeğı): Ünlü değışimi.

çekimsiz sesler: Ünsüz sesler.

çekimsiziñ artdırılması: Ünsüz türemesi.

çen-takmı:n mukda:r sa:nlar: Bir şeyin sayısını tahmini bir oranla belirten sayılar.

çetyu:rt sözleriniñ sözlüğı: Yabancı dillerden alınma sözcükleri inceleyen sözlük.

çıkış doldurgıcı: Ayrılma/çıkma belirten tümleç.

çıkış düşüm: Ayrılma durumu, çıkma durumu.

çalşırımlı zama:n: Birleşik zaman.

çalşırımlı öten zaman şekilleri: Geçmiş zaman kipinin birleşik zaman çekimleri.

dar çekimli: Dar ünlü.

dar çekimlileriñ do:daklandırılma düzgüni: Dar ünlülerin yuvarlaklaşması kuralı.

dar çekimlileriñ düşmek ka:nu:nı: Dar ünlülerin düşme kuralı.

da:r do:dak çekimliler: Dar dudaksız ünlüler (u, ü).

da:ralma: Daralma.

damak: Damak.

damak çekimsizi: Damak ünsüzü.

değişlilik affikleri/goşulmaları: İyelik ekleri.

değişlilik ayırgıcı: Belirtili ad tamlamasının tamlayanı.

değişikli-zarplı çekimsizler: Patlamalı ünsüzler.

değişirme fonetika: Köken ve yapı bakımından farklı dillerdeki ses olaylarını inceleyen ses bilgisi inceleme kolu.

deñdeş ağızlı sözlemler: Bağımlı sıralı cümleler

deñeşdirme: Karşılaştırma.

deñeşdirme bildirya:n ha:llar: Karşılaştırma belirten zarflar.

deñeşdirme fonetika: Akraba dildeki ses olaylarını inceleyen ses bilgisi inceleme kolu.

deñeşdirme grammatika: Karşılaştırmalı gramer.

deñeşdirme poslelogları: Karşılaştırma edatları.

derece: Yüklemi fiil olan cümlelerin özne ile yüklem arasındaki bağları gösteren fiil durumu, çatı.

derece yasaycı goşulmalar: Eklendiği sözcüğün anlamını değiştiren fakat türünü değiştirmeyen yapım/türetme eki: gara-mtl, al-in-dım, gara-rak, al-iş-dım, al-dır-dım, ak-sovult.

dımık: Ötümsüz, tonsuz.

dımık çekimsizler: Ötümlü ünsüzlerin ses yolunu daraltması ile çıkarılan ve ötümlü karşılıkları olan sesler, ötümsüz / tonsuz ünsüzler: ç, f, h, k, p, s, ş, t.

dımık çekimsizleriñ açığa övrülüşi: Ötümsüz ünsüzlerin ötümlüleşmesi.

dımıklaşma: Ötümsüzleşme / tonsuzlaşma.

dımıklaşmak: Ötümsüzleşmek / tonsuzlaşmak.

dı:ngı belgiler: Noktalama işaretleri.

dilardı çekimsizler: Dilardı ünsüzleri.

dialekt: Ağız.

dialekt sözleri: Ağız sözcüğü, halk dili.

dialektolojik sözlük: Diyalektoloji sözlüğü, ağız sözlüğü.

dil: Dil.

dil atlası: Dil atlası.

dil bilimi: Dil bilgisi.

diller maşgalası: Dil ailesi.

dilucı çekimsizleri: Dil ucu ünsüzleri (t, d, ç, c, s, z, ş, j, r, l, n ünsüzleri).

dilardı çekimsizleri: Dil ardı ünsüzleri (k, g, ŋ, h ünsüzleri).

di:ş çekimsizi: Diş ünsüzü.

di:şara çekimsizleri: Üst ön dişlerin iç tarafı ile dil ucu arasında oluşan sızıcı ünsüzler.

di:ş do:dak çekimsizi: Diş-dudak ünsüzü.

dişdüybi sesler: Dil ucunun üst çene ön dişlerinin iç taraflarına temas etmesiyle oluşan ünsüzler, diş eti ardı ünsüzleri: t, d, n, l, r, j, ç, ş.

di:ş u:cı-di:ş düybi çekimsizler: Diş ucu-diş dibi ünsüzleri.

di:şara çekimsizi: Üst ön dişlerin iç tarafı ile dil ucu arasında oluşan sızıcı ünsüz.

dissimilyasiya: Aykırılışma / benzeşmezlik.

dogrı dâ:l sözlem: Devrik cümle.

do:daga:ra çekimsiz sesler: Alt ve üst dudakların temasıyla oluşan ünsüzler, dudak ünsüzleri, f, v ünsüzleri.

do:dak çekimlisi: Yuvarlak ünlü.

do:dak çekimlileriñ sa:zlaşığı: Dudak benzeşmesi.

do:dak çekimsizi: Dudak ünsüzü.

do:dak sesleri: Oluşumunda dudakların teması ile oluşan sesler, o, ö, u, ü, p, m sesleri”

do:dak ve do:daklanmadık çekimlileriñ sa:zlaşığı: Düzlük-yuvarlaklık uyumu, küçük ünlü uyumu.

do:daklanmak: Dudak temasıyla dudak sesleri oluşmak.

do:daklaşma: Yuvarlaklaşma.

do:daklaşış: Yuvarlaklaşma.

do:daklanya:n çekimliler: Yuvarlak ünlüler.

do:daklanmadık / do:daklanmaya:n çekimliler: Düz ünlüler

do:dak sa:zlaşığı: Dudak seslerinin (o, ö, u, ü, p, m) kendinden sonra gelen ünlüleri yuvarlaklaştırması, dudak uyumu.

do:dak singarmonizmi/garmoniyası: Dudak uyumu.

do:daksızlaşma: Düzleşme.

doldurgıç: Cümlede özneyi yükleme değişik yönlerden bağlayan öge, tümleç.

do:lı sözlem: Bütün öğeleri bünyesinde

barındıran cümle.
do:lı dâ:l sözlem: Kesik / eksilteli cümle.
dova:mlı öten zama:n: Bir hareketin geçmişte belli bir süre devam ettiğini ifade eden fiil kipi, şimdiki zamanın hikâye birleşigi.
dova:msız öten zaman: Süreksiz geçmiş zaman.
drob sa:nlar: Kesirli sayılar.
dürs yazuv: Yazım kuralları, orfografiya.
düşüm: Adın cümle içinde belirli anlamlara sahip olup aldığı ekler neticesinde değişikliğe uğrayan şekli, durum, hâl.
düşüm goşulmaları: Durum / hâl ekleri.
düşünce: Kavram.
düşündirişli sözlük: Açıklamalı sözlük.
düzmeli ba:ğlaycılar: Sıralama bağlaçları: ve, hem, emma:, yöne, veli:n, yoğsa, eyse, ya:, ya:-da:, kâ:, kâ:te, ne, ne-de.
düzmeli goşma sözlemler: Sıralı birleşik cümleler
düzme a:tlar: Birden fazla adın art arda gelip oluşturduğu kurum, kuruluş adları: demir yo:l, asma yo:l, suv kâ:di, palav kâ:di, "Nesil" gazetesi, Magtımgulı a:dında:kı Türkmen dövllet universiteti...vb.
düzme ha:llar: Birden fazla sözcüğün bir araya gelip oluşturduğu zarflar.
düzme has a:tlar: Birden fazla sözcüğün bir kurum, kuruluş adı teşkil edecek şekilde bir araya gelmesiyle oluşan adlar: Magtımgulı a:dında:kı Türkmen dövllet uniwersiteti, Seyitnazar Seydi a:dında:kı Türkmen dövllet mugallımçılık institutu...vb.
düzme sa:nlar: Birden fazla sayı bildiren sözcüğün bir araya gelip bir rakamı belirtmesiyle oluşan sözcük: on bä:ş, kırk bä:ş, yedi yüz togsan sekiz...vb.
düzme sıpat: Ayrı yazılan, her bileşenin kendine has vurgusu olan sözcüklerin bir araya gelip bir adı nitelemesiyle oluşan sıfatlar: Gara do:r at, gara goñur mata, inçe uzı:n boy, dili du:zlı gı:z, eli yeñil tebip, başından ençeme çarşenbâ:ni geçiren a:dam, yedi derya:nıñ suvunu içen aya:l, a:la gözli gı:z, gürzelek ça:l sakal...vb.
durnuklı söz düzümleri: Belirli bir anlam taşıyıp kalıp halde kullanılan sözcük grubu.

düyp: Gövde / taban.
düyp i:şlik: Fiil tabanı.
düyp söz: İsim gövdesi.
düzgün: Dil olayları arasındaki düzen, kural.
düzme: Birleştirme.
düzme sıpatlar: Birleşik sıfatlar.
düzmeli goşma sözlem: Sıralı birleşik cümle"
edebi dil: Yazı dili.
eksperimental fonetika: Bir dildeki sesleri, seslerin sınıflandırılmasını teknik araçlardan yararlanarak inceleyen ses bilgisi inceleme kolu.
ekvativ: Eşitlik eki.
ekvativ goşulması: Eşitlik eki.
elipbiy: Alfabe.
emosional-ekspressiw öwüşginli sözler: Nesnel anlamlı sözcükler.
emosional-ekspressiw öwüşginli sözler: Öznel anlamlı sözcükler.
ene dili: Ana dil.
eñek: Çene.
ensiklopedik sözlükler: Ansiklopedik sözlükler.
erkeklik cnsı: Erkeklik.
erkin söz düzümleri: Asıl unsur ile onu değişik yönlerden tamamlayan bir yardımcı unsurdan oluşan ve iki unsur arasına herhangi bir sözcük girebilen sözcük grubu.
esası ma:nı: Asıl anlam, gerçek anlam.
esası sözler: Bağımsız sözcükler.
esası sözleri i:şlik bolan habar: Asıl ögesi fiil olan yüklem.
esası sözleri i:şliklerden bolmadık habar: Asıl ögesi fiil olmayan yüklem.
esası söz toparları: Anlamlı sözcük türleri (a:tlar, sıpatlar, sa:nlar, çalışmalar, i:şlikler, ha:llar).
etimologiya: Sözcüklerin kökenini inceleyen dilbilim dalı, kökenbilim, etimoloji.
etnonimika: Boy, oymak adlarını inceleyen dilbilim dalı.
etimologik sözlük: Etimolojik sözlük.
evfemizm: Olumsuz ve kötü çağrışımlı ifadelerin olumlu kavramlarla ifade edilmesi, güzel adlandırma, örtmece.
evfemistik durnuklı söz düzümleri: Örtmeceli sözcük grubu.
eye: Cümlede 'kim ya da ne" sorularına karşılık veren öge, özne, fail.

eyeli sözlem: Öznesi olan cümle.
eye bilen habarın ılaşması: Özne-yüklem uygunluğu.
eyelik düşünüm: 'Kimin, neyin, nerenin' sorularına karşılık veren öge, ilgi durumu.
eyerceñli bağılayıcılar: Cümle başı bağlama edatları: eger, çünkü, sebä:bi, yağrı.
eyerceñli sözlem: Ana cümleyi değişik açılardan açıklayan cümle, yan cümle.
eyerceñli / goşma/ sözlem: Yapısında yan cümle bulunan birleşik cümle.
eyesı nâ:belli sözlem: Öznesi belirsiz cümle.
eyesı umu:mı sözlem: Öznesi genelleşmiş cümle
eyesiz sözlem: Öznesi olmayan cümle.
flektiv diller: Bükümlü diller.
fonema: Dilin ses yapısını, sözcüğün anlamını ayırt etmede kullanılan en küçük dil birliği, ses, fonem.
fonetika: Ses bilgisi.
fonetik dernev: Fonetik inceleme, ses bilgisi incelemesi.
fonetik arhaizm: Fonetik değişikliğe uğrayan sözcük.
fonetik özgeriş: Sözcükteki ses değişmeleri
fonetik sözyasalış: Ses değişmelerine bağlı olarak farklı anlamlı sözcükler türetme.
fonologiya: Ses bilimi.
forma: Dilbilgisinde herhangi bir işlev üstlenen ve anlam belirleyen dil unsurları, şekil, biçim.
frazeologizm: Deyim.
frazeologik neologizm: Yeni sözcüklerin ve deyimlerin kullanılması ile oluşmuş sözcükler.
frazeologik sinonim: Deyimsel eşanlam.
frazeologik sözlük: Deyim sözlüğü.
fuzion dilleri: Bükümlü diller.
gadı:mı sözler: Bir dilin eski dönemlerinde kullanılan günümüzde kullanım sıklığı azalan sözcükler.
galmağal: Ses.
galmağallı çekimsizler: Ünsüz sesler.
galış: Açıklık.
galış derecesi: Açıklık derecesi.
gapdal işganlañlı çekimsiz: Avurt ünsüzü.
gaplolojiya: Hece düşmesi / haploloji.
garındaş diller: Akraba diller.
garındaşlık bildiryä:n a:tlar: Akrabalık adları.
garşıdaş ma:nılı sözler: Karşıt / zıt anlamlı sözcükler.

garşılık bildiryä:n bağılayıcı kömekçiler:
 Karşılık belirten bağlama edatları: emma:, yöne, veli:n...vb.
gaydım çalışması: Dönüşlülük zamiri.
gaydım derece: Edilgen çatı.
gaytalanya:n has a:tlar: Doğrudan bir kişiye ya da yere verilen adlar olsa da başka bir yerde tekrarlanabilen adlar: Mira:t, Mamagül, Harasa:tly, Bä:şgala:, A:kdepe.
gaytalanmaya:n has a:tlar: Meşhur ya da bilinen kişilere, yerlere verilen adlar: Magtmgulu Pıragı, İsgender Zülkarneyin, Dövletmä:mmet Azadı, Zeli:li, Vüři kel, Pökgi Vla, Keymir kör, Nazar Baga, al-Horezmi, as-Suly, Sarahsı, Aleksandr makedonlı, Mahmut Kaşgarlı...vb.
geçirmeyä:n: Geçişsiz.
geçirmeyä:n i:şlik: Geçişsiz fiil.
geçiryä:n: Geçişli.
geçiryä:n i:şlik: Geçişli fiil.
gelecek zaman: Eylemin gelecekte yapılacağını belirten kip, gelecek zaman.
gelecek zama:nıñ mä:lim forması: Gelecek zamanın hikâyesi.
gelecek zama:nıñ nâ:mä:lim forması: Gelecek zamanın rivayeti.
gelecek zama:n ortak i:şlik formları: Gelecek zamanın sıfat-fiil şekilleri.
geminasiya: İkizleşme.
gepleşik1: Karşılıklı konuşma, diyalog.
gepleşik2: Dilin yöreden yöreye değişen kullanım farklılığı, ağız.
gepleyiş medeniyeti: Edebi metinlerde sözü doğru ve kurallarına uygun kullanma sanatı.
gepleşik dili: Konuşma dili.
gepleyiş: Telaffuz.
gezekleşik bildiryä:n bağılayıcı kömekçiler: Sıra bildiren bağlama edatları: kâ:, kâ:te
gı:sga çekimliler: Kısa ünlüler.
gı:sgaltma: Kısaltma.
gı:sgaldılan goşma has a:tlar: Kısaltmalı birleşik adlar: BMG, TDU, MID...vb.
hidronimika: Su ile bağlantılı yer adlarının inceleyen dilbilim dalı
gi:ñ çekimliler: Geniş ünlüler.
gi:ñ do:dak çekimliler: Geniş dudaksız ünlüler (o, ö).
giperbola: Abartma.
gizilin eye: Gizli özne.

goşa dırnak: Çift tırnak.
goşa do:dak çekimsizi: Çift dudak ünsüzü.
goşma: a:t: Birleşik ad.
goşma affiks: Birleşik ek.
goşma düyp sözler: Birleşik sözcükler.
goşma eye: Birleşik özne.
goşma habar: Sözcük grubundan oluşan yüklem
goşma ha:llar: Birleşik zarflar.
goşma i:şlik: Birleşik fiil.
goşma sa:nlar: Birden fazla sözcüğün birleşip kalıplaşması ile oluşan sayılar: altmış, yetmiş, seksen, togsan gibi.
goşma sıpatlar: Birleşik sıfatlar.
goşma söz: Birleşik sözcük.
goşma sözlem: Birleşik cümle.
goşulma: Sözcüklere getirilip yeni sözcükler türeten ya da sözcükleri çekimleyen ses birlikleri, ek".
goşulmaların yazuv düzgünü: Eklerin yazımı ile ilgili kural.
goñşı ses: Komşu ses.
göçme ma:nı: Sözcüğün kendi anlamı dışında kullanılan anlamı, mecaz anlam.
göçme durnuklı söz düzümleri: Birden fazla sözcüğün bir araya gelip kendi anlamları dışında oluşturduğu yeni anlamlı sözcük.
göni do:ldurgıç: Belirtili nesne.
görkezme çalışması: İşaret zamiri.
grafika: Harflerin yazım kuralı.
grammatika: Gramer.
grammati:ki arhaizm: Bir sözcükte eski gramer hususunun değişmeden kullanılması.
grammatik derñew nusgaları: Gramer incelemesi alanları.
grammatik morfema: Leksik anlamı olmayan, getirildiği cümlede ya da sözcükte anlamı belirginleştiren dil unsuru.
gurluş: Cümlede sözcüklerin birbirine bağlanma şekilleri, yapı.
güýçlendirici poslelog: Pekiştirme edati.
güýçlendirme: Pekiştirme.
habar: Yüklem.
habarı galdırılan do:lı dä:l sözlem: Yüklemsiz cümle.
hakındalık doldurgıç: Hakındalık tümleci.
ha:l: Zarf.
ha:l dereceleri: Azlık-çokluk / miktar zarfı.

ha:l eyerceñli goşma sözlem: Yan cümleciği zarf-fiilden oluşan birleşik cümle.
ha:l i:şlik: Zarf fiil.
ha:l-yagday bildiryä:n ha:llar: Durum zarfları.
ha:l-yagday doldurgıç: Durum zarfı tümleçleri.
ha:s a:t: Özel ad.
hä:zirki zama:n: Şimdiki zaman.
hä:zirki zaman işlik forması: Fiilin şimdiki zaman şekli.
hä:zirki zaman ortak işlik formaları: Şimdiki zaman sıfat-fiil şekilleri.
habar sözlemi: Bir yargının gerçekleştiğini haber veren cümle.
habarlaşma: Haberleşme.
habarlık goşulmaları: Bildirme eki, ek-fiil.
halk dili: Halk dili.
harp: harf.
has a:t: Özel ad.
heka:ya etme: Öyküleme.
hemze: Hemze.
hereket işlikleri (dinamik işlikler): Varlıkların yaptığı işi, hareketi belirten fiiller, kılış fiilleri fiilleri.
hıya:l-meyil öten zama:n: Gelecek zamanın hikâyesi.
hi:l sıpatları: Adların durumunu, rengini, dış görünüşünü, tadını, miktarını belirten sıfat türü.
hökma:nlık: Gereklilik.
hova yo:l: Ses yolu.
husu:sı fonetika: Bir dildeki ses olaylarını inceleyen ses bilgisi inceleme kolu.
ılmı adalga: Bilimsel terim.
ışgalañlı – süykeş çekimsizler: Sızıcı ünsüzler.
ı:zkı hatara geçme: Kalınlaşma, artdamaksıllaşma.
ı:zkı hatar: Kalın sıra.
ı:zkı kentlevük: Art / arka damak.
ı:zkı kentlevük çekimsizi: Art / arka damak ünsüzü.
ılmı dil: Bilim dili.
içki ka:piya: İç kafiye.
idiomatik durnuklı söz düzümleri: Birden fazla sözcüğün kendi anlamları dışında oluşturdukları deyim halindeki sözcük grubu.
iki hi:li aydıly:a:n sözleriñ yazuv düzgünü: İki şekilde söylenen sözcüklerin yazımı.
iki nokat: İki nokta

ikuçluluk bildiryä:n ba:ğlayıcı kömekçiler:

Karşılaştırma bildiren bağlama edatları
ya:, ya-da...vb.

instrumental (gurallık) düşüm: Vasıta çekimi.

intonasiya: Bir sözcüğün, sözcük grubunun ya da cümledeki bir unsurun belirli bir ahenkle söylenmesi, tonlama.

inversiya: Estetik bir değer kazandırmak ya da anlamını belirginleştirmek için sözcüğün cümledeki yerini değiştirmek.

işceñ (aktiv) düşümler: İşlek / aktif ad durum çekimleri.

i:ş a:dınıñ goşulmaları: Mastar eki.

i:ş a:tları: İsim-fiil / mastar.

i:ş-hereket düşüncesini bildiryä:n işlikler (statik işlikler): Durum fiilleri.

i:şligiñ arzuw forması: İstek kipi.

i:şligiñ barlık ga:lı:ı: Olumlu fiil.

i:şligiñ buyruk forması: Emir kipi.

i:şligiñ düyp derecesi: Etken çatı.

i:şligiñ gaydım derecesi: Edilgen çatı.

i:şligiñ gelecek zamanı: Gelecek zaman kipi.

i:şligiñ habarlık (kem işlik) formaları: Bildirme ekleri, ek-fiil çekimleri.

i:şligiñ häzirki zamanı: Şimdiki zaman kipi.

i:şligiñ hıya:l-niyet forması: İstek kipi.

i:şligiñ hökma:nlık forması: Gereklilik kipi.

i:şligiñ isleg-arzuw forması: Dilek şart kipi.

i:şligiñ zama:nı nä:belli şekilleri: Fiillerin zamanı belirsiz kipleri, tasarlama kipleri.

i:şligiñ öten zamanı: Geçmiş zaman kipi: okadı-m, bil-di-k, oka-dı-ñ, bil-di-ñiz, oka-dı, bil-di-ler...gibi.

i:şligiñ ö:zlük derecesi: Dönüslü çatı.

i:şligiñ şä:riklük derecesi: İşteş çatı.

i:şligiñ şert forması: Şart kipi.

i:şligiñ şert-arzuw forması: Dilek şart kipi.

i:şligiñ yöñkeme goşulması: Fiil çekimi.

i:şligiñ yo:kluk galı:ı: Olumsuz fiil.

i:şligiñ yükletme derecesi: Ettirgen ya da oldurgan çatı.

i:şlikleriñ zama:n forması: Haber /zaman kipleri.

i:şlik: Fiil.

i:şlik dereceleri: Fiil çatısı.

i:şlik formaları (zama:nlardan beyleki): Tasarlama kipleri.

i:şlik forması: Kip.

i:şlik köki: Fiil kökü.

i:şlik sözlemi: Fiil cümlesi.

i:şlik şekilleri: Fiil kipleri.

i:şlik yöñkemeleri: Fiil çekimleri.

i:şlikden i:şlik yasayıcı affiks: Fiilden fiil yapma eki.

i:şlikden i:şlik yasayıcı goşulma: Fiilden fiil yapma eki.

i:şlikden a:t yasayıcı affiks: Fiilden ad yapma eki.

i:şlikden a:t yasayıcı goşulma: Fiilden ad yapma eki.

i:şlikden yasalan i:şlik: Fiilden türetilen fiil.

i:şlikden yasalan isim: Fiilden türetilen ad.

i:şlik söz düzümleri: Fiil türü sözcük grupları

i:nçe çekimli: İnce ünlü.

i:nçelme: İncelme.

i:nçe-yo:ı:nlık sazlaşığı: Kalınlık-incelik uyumu.

ikinci şahs: İkinci şahıs.

ikinci şahsıñ birligi: Teklik ikinci şahıs.

ikinci uzı:nlık: İkincil uzunluk.

ikinci yöñkemä:niñ birligi: Teklik ikinci şahıs.

ikinci yöñkemä:niñ köplügi: Çokluk ikinci şahıs.

ikinci yöñkeme: İkinci şahıs.

ilkinci ses: Aslı ses / birincil ses.

indeks: İndeks.

infinitiv: Mastar.

iñkä:r edici sözlem: Olumsuz cümle.

iñkä:rlük bildiryä:n ba:ğlayıcı kömekçiler: Olumsuzluk belirten bağlama edatları: ne, ne-de...vb.

inlaut: İç ses.

instrumental düşüm: Vasıta durumu.

isim: Ad, isim.

isim söz düzümleri: Ad türü sözcük grupları.

isim sözlemi: İsim cümlesi

isim habarı kem i:şlik formasındaki isimiñ habar bolup gelmeği: Yüklem adı.

isimden (a:tdan) dörä:n (yasalan) i:şlik: Addan yapılma fiil.

isimden (a:tdan) dörä:n (yasalan) isim (a:t) Addan yapılma ad.

censkiy rod: Dışilik.

ka:da: Kural

kalka: Başka dilden alınan sözcüğün doğrudan kopyalama yöntemi ile yerli dildeki şekli.

kalkalaşdırma: Doğrudan kopyalama, öyküntü.

kem i:şlik: Bildirme eki, ek-fiil.

kem işlik (habarlık) formaları: Bildirme ekinin çekimleri.

kemlik affiksi: Küçültme eki.

kemlik derece "Sözcüklere +(I)mtlk, +(I)mtlk +(I)mtll, +gilt, +rAk eklerinin getirilmesi ile yapılan ve çoğunlukla getirildiği sözcükleri sıfatlaştırıp onlara küçültme, karşılaştırma vb. anlamlar katan ekler.

kese çizik: Uzun çizgi.

kesp-kär a:tları: Meslek adları.

ki ba:glaycı: ki bağlacı.

ki soyuz: ki bağlacı.

ki ba:glayıcılı goşma sözlem: ki'li birleşik cümle.

kombinator uzı:n çekimli: İkincil uzun ünlü, dolaylı uzun ünlü.

kommunika:siya: İletişim.

kommunikativ: Haberleşme.

komponent: Bileşen.

konkret a:tlar: Somut adlar.

kök söz: Ad kökü.

kömekçiler: Bağımsız anlamları olmayan, sözcükleri ya da sözcük öbeklerini birbirine bağlayan, sözcük sonuna gelip kendinden önceki sözcüklerle çeşitli anlam ilgileri kuran sözcükler, edatlar.

kömekçi işlik: Yardımcı fiil.

kömekçi ses: Yardımcı ses.

kömekçi sözler: Ve, hem, ama...gibi bağlama edatları.

kömekçi söz toparları: Görevli sözcük türleri (sözsoñular, ba:glayıcılar, modal sözler, ümlükler, ses ve şekil bildiryä:n sözler).

köneleşen: Eski / arkaik.

kö:neleşen söz: Arkakik sözcük.

köpçüliğin aktiv ulanya:n sözleri: Halkın kullandığı ve anladığı söz varlığı.

köp ma:nılı: Çok anlamlı.

köplük: Çokluk.

köplük goşulması: Çokluk eki.

köplük sa:n kategoriyası: Çokluk şekli.

köp nokat: Tamamlanmamış cümlelerin varlığını ya da ya da benzer örneklerin varlığını belirtmek için kullanılan noktalama işareti, üç nokta.

labial singlarmonizm: Dudak benzeşmesi.

leksika: Kelime hazinesi.

leksika-fonetik arhaizm: Anlamalarını korumakla beraber şekilsel açıdan değişikliğe uğrayan sözcükler.

leksika-fonetik neologizm: Sözcüklerin kullanımıyla yapılarında oluşan ses değişiklikleri.

leksika-grammatik arhaizm: Bazı sözcüklerdeki gramer hususiyetleri değişmesine rağmen söz konusu sözcüğün eski şekliyle korunması.

leksika-grammatiki neologizm: Sözcüklerin gramer hususiyetlerinde oluşan değişiklikler.

leksikalaşan durnuklı söz düzümleri: Birden fazla sözcüğün bir araya gelip yeni bir nesneyi / varlığı / kavramı belirtmesiyle oluşan sözcük.

leksika-semantik söz yasalı: Daha önce kullanılan sözcüklere ya da alıntı sözcüklere yeni anlamlar kazandırmak, ağızlardaki sözcükleri ölçünlü dile kazandırma ile söz dağarcığını zenginleştirme yöntemi.

leksika-stilistik neologizm: Farklı yazarların eserlerindeki sözcüklerde görülen dil farklılıkları.

leksika-sintaktik neologizm: İki sözcüğün birleşip yeni bir sözcük karşılamasıyla oluşan sözcük.

leksik arhaizm: Eskiyip günümüzde yerini başka sözcüklere bırakan kelimeler.

leksik ma:nı: Sözlük anlamı.

leksik neologizm: Değişen yaşam tarzlarına ve teknolojik gelişmelere bağlı olarak dile giren yeni sözcükler.

leksik sinonim: Sözcüksel eşanlam.

leksik sözyasalı: Bir dilin kendi kaynaklarından istifade ederek söz varlığını zenginleştirme.

lingvistik sözlükler: Sözlüklerin anlamı ve kullanım alanları hakkında bilgi veren sözlükler.

ma:nı: Anlam.

ma:nıdaş: Eş anlamlı, anlamdaş.

mä:lim dova:mılı öten zama:n: Belirli sürekli geçmiş zaman.

mä:lim gelecek zaman: Belirli gelecek zaman.

mä:lim öten zaman: Belirli geçmiş zaman.

meñzeşme: Benzeşme.

meñzeşme-deñeşdirme bildiryä:n ha:llar: Benzerlik ve karşılaştırma belirten zarflar.

meñzeşsizleşme: Aykırılışma / benzeşmezlik.

meñzetme affiksi: Benzetme eki.

meñzetme doldurgıcı: Benzetme tümleci.
meñzetme goşulması: Benzetme eki.
metateza: Metatez, yer değiştirme.
monosemiya: Tek anlamlı sözcük.
morfema: Şekil / birim / morfem.
morfolojiya: Şekil bilgisi.
morfologik dernev: Morfolojik inceleme, biçim bilgisi incelemesi.
morfologik sözyasalış: Sözcüklere ön ek ya da son ek getirerek sözcük türetme.
mukdar sa:nlar: Asıl sayılar.
mukdar-möçber bildiryä:n ha:llar: Miktar zarfları.
nä:mä:lim çalışmaları: Belirsizlik zamirleri.
nä:mä:lim dova:amlı öten zama:n: Belirsiz sürekli geçmiş zaman.
nä:mä:lim gelecek zama:n: Belirsiz gelecek zaman.
nä:mä:lim öten zama:n: Belirsiz geçmiş zaman.
nä:mä:lim öten zama:nıñ -mış forması: Belirsiz geçmiş zamanın -mış'li biçimi.
nä:mä:lim öten zama:nıñ -an, -en forması: Belirsiz geçmiş zamanın -an, -en'li biçimi
nä:mä:lim çalışma: Belirsizlik sıfatı.
nakıl: Atasözü.
neologizm: Sözlüğe yeni giren sözcük ya da ifade.
nokat: Nokta.
nokatlı otur: Noktalı virgül.
nomanatiw manı: Sözcüğün söylendiğinde akla gelen ilk anlamı.
omofon: Telaffuzları birbirine benzeyen fakat yazılışları farklı olan sözcükler.
omofoma: Yazılışları aynı fakat kökleri farklı sözcükler.
omograf: Eşyazılımlı sözcük.
omomorfema: Sesleri birbirine benzeyen fakat anlamları farklı olan sözcükler.
omonim: Sesteş, eş sesli.
onomastika: Özel adları inceleyen dilbilim dalı.
orfoepiya: Sözcüğün doğru telaffuzunu belirleyen kurallar bütünü.
orfografiya: Sözcüğün doğru yazımını belirleyen kurallar bütünü, imla.
orfografik sözlük: Sözcüklerin doğru yazılışını esas alan sözlük.
orfoepik sözlük: Sözcüklerin edebi dildeki doğru telaffuzunu esas alan sözlük.
ortak i:şlik: Sıfat fiil, ortaç.
ortak i:şliğin öten zaman şekilleri: Sıfat-fiilin geçmiş zaman şekilleri.

ortak i:şliğin hä:zirki zama:n şekilleri: Sıfat-fiilin şimdiki zaman şekilleri.
ortak i:şliğin gelecek zama:n şekilleri: Sıfat-fiilin gelecek zaman şekilleri.
orun doldurguçı: Bulunma bildiren tümleç.
orun-tarap görkezä:n ha:l: Yer yön zarfları.
orun, uęur-tarap bildiryä:n ha:llar: Yer-yön zarfları.
otnositel sıpatlar: Türetme ekleriyle türetilip, aittik, bulunma, zaman, varlı, yokluk, benzerlik, meslek vb. anlamlı sözcüklerle adları niteleyen sıfatlar: şä:herdä:ki ta:m, ya:zıkı toy, yarağlı a:dam, tükeniksiz köplük, suvçı gı:z, yürekdeş a:dam...vb.
otur: Virgül.
ova:z perdeleri: Ses telleri.
ova:zlaşma: Ağızlaşma.
ovnuk bölekler : Parçacıklar, enklitikler.
ovurt: Avurt.
öli dil: Ölü dil.
öñki öten zama:n (-ıpdı / -ipdi / -updı / -üpdı): Öğrenilen geçmiş zamanın hikâyesi.
önümlü: İşlek.
öten zama:n: Geçmiş zaman.
öten zama:n ortak i:şligi: Geçmiş zaman sıfat-fiili.
öten zama:n ortak i:şliğin ba:rlık galıpy: Geçmiş zaman sıfat-fiilinin olumlu şekli.
özbaşdak ma:nı a:ñladya:n söz: Anlamlı sözcük.
özbaşdak ma:nı a:ñladya:n söz toparları: Anlamlı sözcük türleri: a:t, sıpat, sa:n, çalışma, i:şlik, ha:l.
özbaşdak ma:nı a:ñlatmaya:n söz toparları: Anlamsız / görevli sözcük türleri: ba:ğlayıcı kömekçiler, sözsoñ kömekçiler, ümlükler.
özleşdirilen söz: Dilin kendi kurallarına uydurulan sözcük, alıntı sözcük.
öz:lük derecesi: Dönüşlü çatı
palatal singarmonizm: Kalınlık-incelik uyumu.
palatal sazlaşık: Damak uyumu.
paronim: Telaffuzları birbirine yakın olup anlamları farklı olan sözcükler.
passiv: Pasif.
passiv sözler: Günlük dilde sıklıkla kullanılmayan, eskiyen sözcükler.
pauza: Düşünceyi dinleyiciye daha etkili aktarmak için sözcüğü hemen telaffuz

etmeyip kısa bir süreliğine durup ardından dile getirme.

pa:yış söz: Küfürlü, kaba söz.

perifrastik durnuklu söz düzümleri: Bir kavramın ya da nesnenin birden fazla sözcükle ifade edilmesiyle oluşan sözcük, dolaylamalı sözcük grubu.

pidjin: Herhangi iki dilin kabaca karıştırılıp konuşulması.

polisemiya: Çok anlamlı.

poslelog: Edat.

posleloglu isimler: Edat grubu.

prefiks: Ön ek.

professional leksika: Meslekî dil söz varlığı.

progressiv assimilya:siya: İlerleyici benzeşme.

proteza: Başta ünsüz türemesi.

puntuatsiya: Noktalama işaretleri.

regressiv assimilya:siya: Gerileyici benzeşme.

resmi dil: Resmi dil.

ritorika: Söz sanatı.

rudimentar düşümler: Kullanımdan düşen, kullanılmayan ad durum çekimleri.

sa:nlar: Sayılar.

sa:n çalışması: Sayı için kullanılan sözcükler.

sa:zlaşık: Uyum.

sa:da habar: Tek bir sözcükten oluşan yüklem.

sa:da zama:n: Yalın / basit zaman.

sa:da düyp söz: Sözcük kökü.

sa:da eye: Tek sözcükten oluşan özne.

sa:da işlikler: Yalın / basit fiiller.

sa:da sa:nlar: Tek rakamdan oluşup sayı belirten sözcükler: bir, bä:ş, yigrimi, elli, yedi...vb.

sa:da sıpatlar: Yalın / basit sıfatlar.

sa:da sözler: Yalın / basit sözcükler.

sebä:p eyerceñ sözlemi: Ana cümleinin sebebini belirten yan cümle.

sebä:p eyerceñli goşma sözlem: Yan cümleciği sebep bildiren bir yargıdan oluşan birleşik cümle.

sebä:p bildiryä:n ha:llar: Sebep bildiren zarflar.

sebä:p bildiryä:n ba:ğlayıcı kömekçiler: Sebep bildiren bağlama edatları: sebäbi, çünki...vb.

sebä:p doldurgıcı: Sebep tümleci.

semantika: Anlam bilimi.

semantik arhaizm: Şekilsel olarak korunan

fakat anlamı eskiyen sözcükler.

semantik neologizm: Daha önce kullanılan sözcüklerin yeni anlam kazanması.

semasiolog: Anlam bilimci.

ses: Ses.

ses artdırılması: Ses türemesi.

ses birleşmesi: Ses birleşmesi.

ses çalışması: Ses değişmesi.

sesdeş sözler: Sesteş / Eş sesli sözcükler.

ses düşmesi: Ses düşmesi.

ses meñzetmesi: Yansıma sözcük.

ses perdeleri: Ses telleri.

ses ve şekil a:nladya:n sözler: Ses yansımalı sözcükler.

sesleriñ bi:rikmeği: Ulama.

sesleriñ düşmek düzgünü: Seslerin düşmesi ile ilgili kurallar.

sıpat: Sıfat / önad.

singarmonizm: Sözcükteki ünlüler arasındaki uyum.

sinonim: Anlamdaş, eş anlamlı.

sintaksis: Cümlelerin yapısını ve oluşumunu inceleyen dilbilgisi dalı, cümle bilgisi.

sintaktik derñev: Cümle bilgisi incelemesi.

sintaktik sözyasalış: İki ya da daha fazla sözcüğün birleşip yeni sözcükler türetme.

sintaktik-morfologik söz yasalış: Türetme eki almış birden fazla sözcüğün birleşmesiyle sözcük türetme yöntemi: daşdeşen, günbatar, gündogar, günebakar...gibi.

sitata: Alıntı söz.

soñkı uzı:nlık: İkincil uzunluk.

sonorlu çekimsizler: Akıcı ünsüz.

so:rag belgisi: Soru işareti.

so:rag çalışması: Soru zamiri.

so:rag goşulması: Soru eki.

so:rag sözlemi: Soru cümlesi.

sostavlı sa:nlar: Sıfat tamlaması yapısında olan sayılar.

soyuz (klassik edebiya:tda): İlgî zamiri.

soyuz: Bağlaç.

söz: Kelime, sözcük.

söz düzümleri: Sözcük grupları.

söz düzümi görnüñli habarlar: Sözcük grubu halindeki yüklemeler.

söz ortasında iki çekimsiziñ ulanılış: Sözcük içindeki ünsüzlerin kullanımı.

söz soñ kömekçiler: Cümle başı edatları.

söz sungatı: Söz sanatı.

söz ma:nısı:nıñ da:ralmığı: Anlam

daralması.
söz ma:nısı:nıñ gi:ñelmeği: Anlam genişlemesi.
söz toparı: Sözcük türü.
söz üytgedici goşulma: Çekim eki.
söz yasalış: Türetme.
söz yasaycı affiks (goşulma): Türetme eki, yapım eki.
sözlem: Bir yargı bildirmek için tek başına çekimli bir fiil veya çekimli bir fiille kullanılan kelimeler dizisi, tümce, cümle.
sözlem agza:lari: Cümlelerin öğeleri.
sözlem agza:sı hasa:planmaya:n sözler: Cümle dışı unsur.
sözlemde logiki basım: Cümlede bazı sözcüklerin daha vurgulu söylenmesi, cümle vurgusu.
sözlemiñ baş agza:lari: Cümlelerin ana öğeleri.
sözlemiñ ayıklayıcı agza:lari: Cümlelerin yardımcı öğeleri.
sözlemiñ deñdeş agza:lari: Cümlelerin birbirine denk unsurları ile ayrılmış öğeleri.
sözleriñ hi:lleri: Sözcüklerin yapısı.
sözleyiş: Telaffuz.
sözleyiş dili: Konuşma dili.
sözleyiş leksikası: Edebi dilde kullanılan sözcüklerin konuşma dilinde kullanılan şekilleri.
sözlük fond: Kelime.
sözlük düzümi: Söz varlığı, kelime hazinesi.
sözün başkı sesi: Ön ses.
sözün başkı sesinin düşmeği: Ön ses düşmesi.
söz üytgetici Sözcüğü çekimlemede kullanılan ekler.
söz üytgedici goşulma: Çekim eki.
stilistika: Üslup bilimi.
suffiks: Son ek.
sunyekt: Özne, fail.
su:ratlandırma: Betimleme, tasvir etme.
süykeş çekimsizler: Sızıcı ünsüz.
şä:riklik derecesi: İşteş çatı
şä:riklik (derecä:niñ) goşulması: İşteşlik eki
şahs: Şahıs, kişi.
şekil yasaycı goşulmalar: Eklendiği sözcüğün anlamını değiştirmeyen, sözcüğün değişik gramer şekillerini oluşturan ekler.
şert bildiriyä:n ba:ğlayıcı kömekçilerler: Şart bildiren bağlama edatları: eger,

yogsa, bolsa, bolmasa.
şert eyerceñ sözlemi: Dilek cümlesi.
şert eyerceñli goşma sözlem: Şartlı birleşik cümle.
şi:ve: Ağız.
tabu: Etik değerlere ve dinî inanışlara ilişkin kavramların değişik nedenlerle baskılanması neticesinde oluşan toplumsal ve kültürel etmenli yasaklamalar.
ta:ki:k sa:nlar: Üleştirme sayı sıfatları.
takmı:n sa:nlar: Sayı adlarında "+IAr" çokluk ekinin ve "+çA" ekinin getirilmesi ile oluşan ve oran belirten sayılar.
ta:ri:hı fonetika: Dildeki ses değişmelerini, ses olaylarını tarihi gelişimleri ile inceleyen dil bilim dalı.
ta:ri:hı leksika: Dildeki sözcükleri tarihi gelişimleri ile inceleyen dil bilim dalı.
ta:ri:hı morfologiya: Bir dildeki sözcük türlerini, sözcüklerin türetiliş ve çekim usullerini tarihi gelişimleri ile inceleyen dil bilim dalı.
ta:ri:hı sintaksis: Sözcük gruplarını, sözcüklerin cümledeki konumunu, dizilimini tarihi gelişimleri ile inceleyen dil bilim dalı.
ta:ri:hı grammatika: Tarihi gramer.
ta:ri:hı leksikologiya: Tarihi leksikoloji.
ta:ri:hı semasiologiya: Sözcüğün tarihî süreçte değişen anlamlarını inceleyen dilbilim dalı.
ta:ri:hı sözler: Tarihin belirli dönemlerinde kullanılan değişen teknoloji ve ihtiyaçlara bağlı olarak kullanımdan kalkan sözcükler.
ta:ri:hı sözlük: Tarihi dönem eserlerindeki sözcükleri, bu sözcüklerin anlamlarını, sözcüklerdeki ses ve şekil değişikliklerini inceleyen sözlükçülük geleneği.
tassıklayıcı sözlem: Olumlu cümle.
tä:k at: Tekil ad.
tä:sirini geçirmeyä:n işlikler: Geçişsiz fiiller.
tä:sirini geçiryä:n işlikler: Geçişli fiiller.
tä:ze setire geçirmek düzgüni: Yeni satıra geçme kuralı.
tercime sözlükleri: Tercüme sözlükleri.
termin: Terim.
terminologik leksika: Terim sözlüğü.
tersotur: Virgöl.
terti:p sa:n: Sıra belirten sayı.

tesviri fonetika: Bir dildeki sesleri, seslerin sınıflandırılmasını, ses değişmelerini, ses olaylarını, vurguyu, hece kavramını ve çeşitlerini teknik araçlardan yararlanmaksızın inceleyen ses bilgisi inceleme kolu.

tesviri leksikolojiya: Sözcüklerin anlamlarını, sözcük türlerini inceleyen dilbilim dalı.

tirkeş a:tlar: Yinelemeli / ikilemeli adlar.

tirkeş i:şlikler: Yinelemeli / ikilemeli fiiller.

tirkeş ha:llar: Yinelemeli / ikilemeli zarflar.

tirkeş san:lar: Ayrı ayrı sayıların ikilemeli şekilde kullanılmasıyla oluşan sözcükler: üç-dört ga:vun, kırk-elli düye, on-on baş ta:lp...vb.

tirkeş sıpatlar: Yinelemeli / ikilemeli sıfatlar.

tirkeş sözler: Yinelemeli / ikilemeli sözcükler.

titreyici çekimsiz: Titrek ünsüz.

transliteratsiya: Çeviri yazı.

toponimika: Yer adlarını inceleyen bilim dalı.

toponimik husu:sı a:tlar: Yer adları, toponomi adları.

toponimik sözlük: Yer adları sözlüğü.

türk dili: Türk dili.

türki diller: Türk dilleri, Türk lehçeleri.

ugurdaşlık bildiryä:n ba:ğlayıcı kömekçiler: Birliktelik belirten edatlar.

ugurdaşlyk bildiryä:n düzmeli goşma sözlemler: Bağlaçlı birleşik cümleler.

ulaltma: Abartma.

umu:mı (abstrakt) a:tlar: Soyut adlar.

umumı dil bilimi: Genel dil bilim.

umu:mı fonetika: Bütün dillerdeki ses olaylarını inceleyen ses bilgisi inceleme kolu.

umu:mı hä:zirki zaman (ya:r,-yä:r): Genel şimdiki zaman.

umu:mı do:ldurgıç (goşma sözlemdede): Ortak nesne.

umumı eye (goşma sözlemdede): Ortak özne/fail (Birleşik cümlede).

umumı habar (goşma sözlemdede): Ortak yüklem.

uzı:n çekimliler: Uzun ünlüler.

üçünci şahs: Üçüncü kişi.

ümlük: Ünlem.

üytgedici goşulmalar: İsim çekim ekleri.

üytgedici goşulma: Çekim eki.

üytgemeyä:n i:şlikler: Çekimsiz fiil.

üytgeyä:n i:şlikler: Çekimli fiiller.

vagt bildiryä:n ha:llar: Zaman zarfı.

vagt doldurgıcı: Zaman bildirme tümleci.

vagt eyerceñli goşma sözlem: Yan cümleciği zaman bildiren bir fiilimsiden oluşan birleşik cümle.

vagt-orun düşüm: Bulunma durumu.

vagt-pursat bildiryä:n ha:llar: Zaman zarfları.

yanında:kı ses: Komşu ses.

yapık boğun: Kapalı hece.

yapık e: Kapalı e.

yasama: Gövde / taban.

yasama a:tlar: Türemiş adlar.

yasama düyp söz: Türemiş sözcük.

yasama ha:llar: Türemiş zarflar.

yasama i:şlikler: Türemiş fiiller.

yasama sıpatlar: Türemiş sıfatlar.

yasama söz: Yapım ekiyle türeyen sözcük, gövde.

yasamak: Yapım ekleri ile sözcük türetmek.

yay: Ayraç, parantez.

yayra:ñ yönekey sözlem: Ana öğelerinden başka yardımcı öğeleri olan cümle.

yazmaça: El yazısı.

yazuv dili: Yazı dili.

yazuv ya:dıgä:rlıklar: Tarihi yazı dilleri.

yeñiş doldurgıcı: Nesne.

yeñiş düşüm “Yükleme / belirtme durumu.

yerli dialekt: Ağız.

yıgnak yönekey sözlemler: Özne ve yüklemden oluşan cümleler.

yog:n çekimli: Kalın ünlü.

yog:nlaşma: Kalınlaşma.

yogunluk sazlaşığı: Kalınlık-incelik uyumu.

yo:kluk: Olumsuzluk.

yo:kluk çalışma: Yokluk bildiren zamirler: hiç kim, hiç za:t, hiç hi:li vb.

yo:kluk galıp: Olumsuzluk bildiren ekler ve sözcükler: -mA, +sLz, yok, däl vb.

yöñkeme: İyelik çekimi.

yöñkeme goşulması: İyelik çekim eki.

yöneliş doldurgıcı: Yer tamlayıcısı / dolaylı tümleç.

yö:neliş düşüm: Yönelme durumu.

yö:neliş düşüm goşulması: Yönelme durum eki.

yö:nekey eye: Tek sözcükten oluşan özne.

yö:nekey sözlem: Basit cümle.

yö:nekey sözleyiş leksikası: Kaba, küfürlü ve sıradan konuşma dili.

yö:nekey zama:n: Basit zaman.

yüketme: Ettirgen ya da oldurgan.

yükletme **derecâ:niñ** **goşulması:**
Ettirgenlik/oldurganlık eki.

yüzlenme belgisi: Seslenme ifadelerinden sonra kullanılan işaret, ünlem işareti.

yüzlenme sözlemi: Sevinç, üzüntü, korku, öfke şaşkınlık gibi duyguları belirten yargı, ünlem cümlesi.

yüz tutma sözler: Seslenme ünlemleri.

zama:n: Zaman

zama:n affiksi: Zaman eki.

zama:n goşulması: Zaman eki.

zarplı sesler: Patlamalı ünsüzler.

zo:nimika: Hayvan adlarını inceleyen dilbilim dalı.

SONUÇ

Türkmen Türkçesi üzerine yapılan çalışmalarda Rus Türkolojisinin etkisi söz konusu olmuştur. Türkmen Türkçesi üzerine yapılan çalışmalarda Rusların metodik incelemelerinin ağırlığı görülür. Bu nedenle gramer terimlerinin oluşumunda Rusça üzerinden ve batı dillerinden alınan gramer terimlerinin yoğunluğu görülür: abbreviatura, abstrakt a:tlar, anlaut, antonim, apostrof, arhaik, arhaizm, artikulya:siya;, fonema, fonetika, fonetik arhaizm, fonologiya, forma, frazeologizm, frazeologik neologizm, frazeologik sinonim, intonasiya, inversiyalabial singarmonizm, leksika, leksika-fonetik arhaizm, omoforma, omograf, omomorfema, omonim, palatal singarmonizm, paronim, passiv, polisemiya, poslelog, prefiks, professional leksika, progressiv assimilya:siya, proteza, punktuatsiya, sinonim, sintaksis, sitata...vb.

Türkiye Türkçesinde batı dillerinden alınan ve gramer terimi olarak kullanılan bazı sözcüklerin Türkmen Türkçesinde Rusçadan alındığı görülür: TT. arkaik < Fr. archaïque ~ Trkm.T. arhaik < Rus. архаичный, TT. arkaizm < Fr. archaïsme ~ Trkm.T. arhaizm < Rus. архаизм, TT. fonem < Fr. phonème ~ Trkm.T. fonema < Rus. фонема, TT. fonetik < Fr. phonétique ~ Trkm.T. fonetika < Rus. фонетика, TT. gramer < Fr. grammaire ~ Trkm.T. grammatika < Rus. грамматика, TT. metatez < Fr. métathèse ~ Trkm.T. metateza < Rus. метатеза, TT. morfem < Fr. morphème ~ Trkm.T. morfema < Rus. морфема, TT. morfoloji < Fr. morphologie ~ Trkm.T. morfologiya < Rus. морфология, TT. pasif < Fr. passif ~ Trkm.T. passiv < Rus. пассивный, TT. retorik < Fr. rhétorique < lat. rhetorica < Yun. rhêtorikê ~ Trkm.T. ritorika < Rus. риторика, TT. semantik < Fr. sémantique ~ Trkm.T. semantika < Rus. семантика, TT. sentaks < Fr. syntaxe ~ Trkm.T. sintaksis < Rus. синтаксис.

Bu çalışmada Türkmen Türkçesinde Rusçadan ve batı dillerinden alınan toplam terim sayısı 90 civarındadır. Bu sayı çalışmada tespit edilen toplam terimlerin % 12'sini kapsar. Türkmen Türkçesinde kullanılan terimlerin büyük bir kısmını Türkçe sözcükler teşkil eder. Bu çalışmada yaklaşık 360 civarında terimin Türkçe sözcüklerle oluşturulduğu görülür. Bu sayı toplam terimlerin % 47'sini teşkil etmektedir. açık boğun, açık çekimsizler, a:t, a:t çalışması, a:t görkezgiç, a:t sözlemi, ayırғычы söz düzümi (ısnuşma), ba:ğlayıcı kömekçiler, ba:rlık forma, basmaca, basım, basım belgisi, birlik sa:n, birlik-köplük sa:n, boğaz, bogaz çekimsizi, boğazlaşma, bogna bölmek, çıkış doldurgıcı, çıkış düşüm, dil bilimi, diluci çekimsizleri, dilardı çekimsizleri, di:ş çekimsizi, di:şa:ra çekimsizleri, di:ş do:dak çekimsizi, dişdüybi sesler, geçirmeyä:n i:şlik, geçiryä:n, geçiryä:n i:şlik, gi:ñ çekimliler, gi:ñ do:dak çekimliler, ses artdırılması, ses birleşmesi, ses çalışması, sesdeş sözler, ses düşmesi, ses meñzetmesi, yazmaça, yazuv dili, yeñiş doldurgıcı, yeñiş düşüm... vb. Bu çalışmadaki terimlerin geri kalan kısmı ise çoğunlukla sözcük grupları olup Türkçe sözcüklerle Arapça, Farsça ve Rusçadan alınma sözcüklerin birlikte kullanılmasıyla oluşan terimlerden oluşur: abstrakt a:tlar, asıl ma:nı, baş harp, ca:nlı dil, düzme ha:llar, edebi dil, ensiklopedik sözlükler, flektiv diller, goşma ha:llar, konkret a:tlar, orfografik sözlük, sa:da sözler, üçüncü şahs, yasama sıpatlar, zarplı sesler... vb.

Türkmen Türkçesinde yukarıda da belirtildiği üzere gramer konuları Türkiye Türkçesindeki inceleme yönteminden farklı birtakım özellikler taşır. Ses, şekil ve cümle bilgisi dâhilinde ele alınan konular ve konu başlıkları bu yönüyle bazı noktalarda birbirinden farklı hususiyetler taşır. Her iki yazı dilinde ortak kullanılan terimlerin sayısı çok azdır: a:t: Ad, isim, ağız: Ağız, ağız sesi: Ağız sesi, alınma (söz): Alınma sözcük, alıntı sözcük, da:ralma: Daralma, damak: Damak, dil: Dil, ene dili: Ana dil, i:nçelme: İncelme, öli dil: Ölü dil, ses: Ses, ses birleşmesi: Ses birleşmesi, ses düşmesi: Ses düşmesi, yazuv dili: Yazı dili. Söz konusu örnekler dışında Türkçe ve alıntı terimler çoğunlukla birbirinden farklı sözcüklerle oluşturulmuştur.

SUMMARY

The effect of Russian Turcology on studies about Turkmen Turkic is discussed. There is heavily Russian methodical research on studies about Turkmen Turkic. Thus, it is seen the intensity of terms from Russian and other western languages in the formation of grammatical terms: *abbreviatura*, *abstrakt a:tlar*, *anlaut*, *antonim*, *apostrof*, *arhaik*, *arhaizm*, *artikulya:siya*, *fonema*, *fonetika*, *fonetik arhaizm*, *fonologiya*, *forma*, *frazeologizm*, *frazeologik neologizm*, *frazeologik sinonim*, *intonasiya*, *inversiyalabial singlarmonizm*, *leksika*, *leksika-fonetik arhaizm*, *omoforma*, *omograf*, *omomorfema*, *omonim*, *palatal singlarmonizm*, *paronim*, *passiv*, *polisemiya*, *poslelog*, *prefiks*, *professional leksika*, *progressiv assimilya:siya*, *proteza*, *puntuatsiya*, *sinonim*, *sintaksis*, *sitata*...etc.

Some words in Turkish used as grammatical terms and taken from Western languages are taken from Russian in Turkmen Turkic. These words are ТТ. *arkaik* < Fr. *archaïque* ~ Trkm.T. *arhaik* < Rus. *архаичный*, ТТ. *arkaizm* < Fr. *archaïsme* ~ Trkm.T. *arhaizm* < Rus. *архаизм*, ТТ. *fonem* < Fr. *phonème* ~ Trkm.T. *fonema* < Rus. *фонема*, ТТ. *fonetik* < Fr. *phonétique* ~ Trkm.T. *fonetika* < Rus. *фонетика*, ТТ. *gramer* < Fr. *grammatique* ~ Trkm.T. *grammatika* < Rus. *грамматика*, ТТ. *metatez* < Fr. *métathèse* ~ Trkm.T. *metateza* < Rus. *метате́за*, ТТ. *morfem* < Fr. *morphème* ~ Trkm.T. *morfema* < Rus. *морфема*, ТТ. *morfoloji* < Fr. *morphologie* ~ Trkm.T. *morfologiya* < Rus. *морфология*, ТТ. *pasif* < Fr. *passif* ~ Trkm.T. *passiv* < Rus. *пассивный*, ТТ. *retorik* < Fr. *rhétorique* < lat. *rhetorica* < yun. *rhêtorikê* ~ Trkm.T. *ritorika* < Rus. *риторика*, ТТ. *semantik* < Fr. *sémantique* ~ Trkm.T. *semantika* < Rus. *семантика*, ТТ. *sentaks* < Fr. *syntaxe* ~ Trkm.T. *sintaksis* < Rus. *синтаксис*.

In this study, total terms taken from Russian and Western languages are about 90. This number includes 12 per cent of total terms in study. Turkish words constitute the large part of terms in Turkmen Turkic. In this study, it is seen that nearly 360 terms are formed with Turkish words. This number includes 47 per cent of total terms: *açık boğun*, *açık çekimsizler*, *a:t*, *a:t çalışması*, *a:t görkezgiç*, *a:t sözlemi*, *ayırıcıyı söz düzümi (ısınışma)*, *ba:glaycı kömekçiler*, *ba:rlık forma*, *basmaca*, *basım*, *basım belgisi*, *birlik sa:n*, *birlik-köplük sa:n*, *boğaz*, *bogaz çekimsizi*, *boğazlaşma*, *bogna bölmek*, *çıkış doldurgıcı*, *çıkış düşüm*, *dil bilimi*, *diluci çekimsizleri*, *dilardı çekimsizleri*, *di:ş çekimsizi*, *di:şa:ra çekimsizleri*, *di:ş do:dak çekimsizi*, *dişdüybi sesler*, *geçirmeyä:n i:şlik*, *geçiryä:n*, *geçiryä:n i:şlik*, *gi:ñ çekimliler*, *gi:ñ do:dak çekimliler*, *ses artdırılması*, *ses birleşmesi*, *ses çalışması*, *sesdeş sözler*, *ses düşmesi*, *ses meñzetmesi*, *yazmaça*, *yazuv dili*, *yeñiş doldurgıcı*, *yeñiş düşüm*... etc. The rest of the terms are phrases and they consist of the combination of Turkish words and Arabic, Persian and Russian words. *abstrakt a:tlar*, *asıl ma:nı*, *baş harp*, *ca:nlı dil*, *düzme ha:llar*, *edebi dil*, *ensiklopedik sözlükler*, *flektiv diller*, *goşma ha:llar*, *konkret a:tlar*, *orfografik sözlük*, *sa:da sözler*, *üçüncü şahs*, *yasama sıpatlar*, *zarplı sesler*... etc.

Grammar topics in Turkmen Turkic differ from Turkish in terms of research method. Subjects and subject headings within sound, form and sentence have different characteristics from this aspect. There are very few common terms in two written languages. : a:t: Ad, isim, agız: Ağız, agız sesi: Ağız sesi, alınma (söz): Alınma sözcük, alıntı sözcük, da:ralma: Daralma, damak: Damak, dil: Dil, ene dili: Ana dil, i:ñelme: İncelme, öli dil: Ölü dil, ses: Ses, ses birleşmesi: Ses birleşmesi, ses düşmesi: Ses düşmesi, yazuv dili: Yazı dili. Except aforesaid examples, Turkish and quoted terms consist mostly of different words.

KAYNAKÇA

- Baycanow, B. & Petjikowa, M. (2015). *Häzirki zaman Türkmen dili*. Morfologiya. Aşgabat: Türkmenistanıň Bilim Ministrliđi, Türkmen Döwlet Neşiryatı.
- Bekcäyev, T. (2010). *Umumı dil bilimi*. Aşgabat: Türkmenistanıň Bilim Ministrliđi, Türkmen Döwlet Neşiryatı.
- Borcakov, A. & Sarihanov, M. (2000). *Türkmen diliniň grammatikası (morfologiya)*. Aşgabat: Türkmenistanıň Prezidentiniň Yanındaki Ilım ve Tehnika Baradaki Yokarı Geňeş Mađtımđulı Adındaki Dil ve Edebiyat İnstitutı.
- Çarıyarov, B. (1969). *Günorta-günbatır Türki dillerde işlik zamanları*. Aşgabat: Türkmenistan SSR Ilımlar Akademiyası, Mađtımđulı Adındaki Dil ve Edebiyat İnstitutı.
- Diñç, S. (2017). *Türkmen Türkçesinin söz dizimi*. Kayseri: Fenomen Yay.
- Esenmedova, A. (2010). *Häzirki zaman Türkmen dili (morfologiya)*. Aşgabat: Türkmenistanıň Bilim Ministrliđi Mađtımđulı Adındaki Döwlet Ünıversiteti.
- Gürsoy-Naskalı, E. (1997). *Türk dünyası gramer terimleri kılavusu*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.
- Hamzayev, M. Y. (1962). *Türkmen diliniň sözlüği*. Aşgabat: Türkmenistan SSR Ilımlar Akademiyası Dil Bilimi İnstitutı.
- Hanser, O. (2003). *Türkmençe elkitabı*. (Z. Kargı Ölmez, Çev.). İstanbul: Kebikeç Yay.
- Karaağaç, G. (2018). *Dil bilimi terimleri sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.
- Korkmaz, Z. (1992). *Gramer terimleri sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.
- Korkmaz, Z. (2003). *Türkiye Türkçesi grameri, şekil bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.
- Kıyasova, G., Geldimradov, A. & Durdiyev, H. (2015). *Türkmen diliniň düşündirişli sözlüği*. Aşgabat: Türkmenistanıň Ilımlar Akademiyası Mađtımđulı Adındaki Dil ve Edebiyat İnstitutı.
- Nartıyev, N. (2010). *Häzirki zaman Türkmen dili (leksika)*. Aşgabat: Türkmenistanıň Bilim Ministrliđi.
- Nıyazov, S. (2009). *Türkmen dili*. Aşgabat: Türkmenistanıň Bilim Ministrliđi.
- Taçmuradov T. & Hudaykulyev, M. (1970). *Fonetika sovremennogo Turkmenskogo literaturnogo yazıka*. Aşgabat: Türkmenistan SSR Ilımlar Akademiyası, Mađtımđulı Adındaki Dil ve Edebiyat İnstitutı.
- Tekin, T. (1995). *Türk dillerinde birincil uzun ünlüler*. Ankara: Simurg Yay.
- Tekin, T., Ölmez, M., Ceylan, E., Ölmez, Z. & Eker, S. (1995). *Türkmençe - Türkçe sözlük*. Ankara: Simurg Yay.
- Veyisov, B. & Babayeva, G. (2010). *Türkmen dili (praktikum)*. Aşgabat: Türkmenistan Bilim Ministrliği Mađtımđulı Adındaki Türkmen Döwlet Ünıversiteti.
- Veyisov, B. (2010). *Türkologiya: giriş*. Aşgabat: Türkmenistanıň bilim ministrliği, Türkmen Döwlet Neşiryatı.